

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE FÖR UTVECKLINGSARBETE I SKOLAN

Ett skolutvecklingsarbete

En aktionsforskningsinriktad fallstudie om skolans lärandemiljö utifrån bedömningsområdet ”trygghet och studiero”

FÖRFATTARE: ÅSA BELLSKOG, LENA KÄLLMAN
OCH LISELOTTE MALMBERG

ARTIKEL NUMMER 7/2015

ifous

SKOLPORTEN

Abstract

Syftet med denna artikel är att presentera en metod för kontinuerligt utvecklingsarbete inom skolan. Metoden som beskrivs har använts vid vår egen enhet men kan även appliceras och användas vid andra enheter.

Utgångspunkt för denna studie var att genom observationer studera miljön i skolans korridorer i anslutning till olika lektionsstarter. Resultatet visar hur man på ett effektivt sätt kan beforska sin egen verksamhet för att upptäcka områden som behöver utvecklas och stärkas.

*Åsa Bellskog är förstelärare, utbildad inom ämnena matematik och NO och arbetar på Maserskolan i Borlänge kommun.
asa.bellskog@edu.borlange.se*

*Lena Källman är lärare inom ämnena svenska och SO och arbetar som speciallärare i Maserskolans resursgrupp i Borlänge kommun.
lena.lind-kallman@edu.borlange.se*

*Liselotte Malmberg är lärare i svenska och engelska och arbetar som biträdande rektor på Maserskolan i Borlänge kommun.
liselotte.malmberg@edu.borlange.se*

Denna artikel har den 22 april 2015 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Ansvarig granskare är universitetslektor Inger Assarson samt fil. dr Lisbeth Olsson från Malmö högskola.

Denna utvecklingsartikel har tagits fram inom ramen för Ifous FoU-program Inkluderande lärmiljöer, i vilket 12 kommuner (Borlänge, Botkyrka, Göteborg, Helsingborg, Höör, Landskrona, Linköping, Mullsjö, Stockholm, Sävsjö, Tyresö och Åstorp), Specialpedagogiska skolmyndigheten och Malmö högskola medverkat. Information om FoU-programmet finns på <http://www.ifous.se/programomraden-forskning/inkludering/>

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens nättidskrift Undervisning & Lärande:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/ Aktuell metodbok med författaranvisningar:
www.skolporten.se/metodbok

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
1. Inledning.....	4
2. Syfte.....	6
3. Metod.....	6
4. Huvuddel.....	7
4.1 Resultat.....	7
4.2 Diskussion.....	8
5. Bilaga.....	11
6. Referenser.....	12

1. Inledning

Maserskolan är en mångkulturell skola med drygt 300 elever varav närmare 60 % har utomnordisk bakgrund. Borlänge kommun och Maserskolan tar emot många nyanlända elever inom sin verksamhet. Skolan har framgångsrika och väl inarbetade profiler, vilka har nått stora framgångar under åren. Maserskolan har inom respektive årskurs fotbolls-klasser, blandidrottsklasser (brottning, judo, handboll, kondition och simning) samt Matematik/NO- och teknikklasser.

Vår uppfattning är att en avgörande framgångsfaktor för att skolan ska lyckas med sitt grunduppdrag är att personal och skolledning aktivt arbetar med inkluderande lärprocesser samt har nära och positiva sociala relationer med eleverna så att de känner sig sedda och trygga i det dagliga arbetet. Detta tror vi är avgörande för en skolas framgång. Om inte eleverna upplever detta riskerar många av dem att tappa förtroendet för vuxenvärlden och de har då svårare att finna den drivkraft som behövs för att lyckas med sitt skolarbete.

Många elever försöker dölja sina svårigheter. En följd av detta blir då ofta att de gör negativa val och uppvisar ett oönskat beteende.

”Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiva människorna någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst”. (Söderberg, 1990, s.76)

Denna dikt hade vi med i ett bildspel i inledningen till en upptakt inför det kommande läsåret för att belysa hur barn och unga kan känna som ”hamnar snett” i skolan, inte upplever sig sedda, inkluderade och/eller bekräftade positivt. Vi får aldrig tro att barn och unga inte bryr sig. Att bli sedd och bekräftad på ett positivt sätt är något som är ett inbyggt behov i varje enskild individ. Lyckas man inte i skolan med ämnena kan man i stället bli någon utanför klassrummets dörrar – i korridoren eller på fritiden. Positivt eller negativt, men du är i alla fall någon och inte osynlig. Vi som arbetar inom skolan måste därför än mer aktivt möta alla elever på deras nivå för att de ska uppleva att de lyckas och utvecklas.

”(Eleverna) flyr sällan till något de hellre vill ha eller vara med om när de lämnar klassrummet. Vad som helst är bättre än att genomlida lektionen. Även om det innebär att uppleva misslyckanden och att bli hänvisad till marginalen” (Aspelin, 2010, s.121)

Begreppet inkludering har alltmer blivit en utgångspunkt i diskussionerna rörande skolutveckling, på vår skola liksom i samhället i övrigt. I mångt och mycket kan begreppet sammanfattas med hur skolan kan arbeta och anpassas för att möta varje enskild elev och hans eller hennes behov, istället för som tidigare då eleverna skulle anpassa sig efter skolan (Nilholm & Göransson, 2013). En annan viktig del är att olikhet ska ses som en tillgång.

”Det finns egentligen ingen anledning att begränsa denna diskussion till att handla endast om elever som upplever svårigheter i skolan utan argumentet om att olikhet ska ses som en tillgång kan utsträckas till hela det spektrum av olikheter som möts i skolan, till exempel elevers olika etniska och språkliga bakgrunder. Som nämnts tidigare har dessa diskussioner varit kopplade till en idé om hur en socialt rättvis skola ska gestaltas för elever som historiskt sett varit marginaliserade.” (Nilholm & Göransson, 2013, s. 26)

I boken *Sociala relationer och pedagogiskt ansvar* hänvisar författaren Jonas Aspelin (2010, s. 90) till filosofen Martin Bubers tankar. Han menar att den skickliga läraren intresserar sig för eleven som hel människa, både som han/hon är här och nu och sådan han/hon kan komma att bli. För att lyckas med detta måste läraren ha elevernas förtroende. Eleverna måste känna att lärarna är närvarande i mötet med eleven. Buber menar vidare att det råder en utbredd brist på förtroende i det moderna samhället. Med detta i åtanke är det inte någon lätt uppgift som lärare ställs inför, men en uppgift som är nödvändig för att lärare ska kunna utföra ett gott arbete och få eleverna att växa både kunskapsmässigt och som individer.

Människor ser sig själva utifrån de tolkningar som andra människor gör av vem vi är (Ibid, s. 124). Våra reflektioner får avslutas med ett citat från Aspelin: För att eleverna ska lyckas i skolan måste de uppleva ”tillit, tilltro, trygghet, glädje, tålmod, hopp och lugn” (Ibid, s. 150).

Området ”trygghet och studiero” var ett av fyra områden som Maserskolan fick kritik på under den inspektion som genomfördes av Skolinspektionen hösten 2010. För att möta denna kritik intensifierade Maserskolan ett utvecklingsarbete som hade påbörjats redan 2009, vilket bl.a. resulterade i att den s.k. Masermodellen utvecklades. Masermodellen är inspirerad av de tankar som Quadricepsstiftelsen (Bohlin, 2008) och Lorraine Monroe (Monroe (1998) har om skolutveckling och ledarskap i klassrummet. Karakteristiskt för dessa pedagogiska tankar är bl.a. att ställa höga krav på elevernas förmåga med utgångspunkt att alla barn kan lyckas, skapande av trygga och stödjande lärmiljöer samt tydliga strukturer gällande undervisningen och en tydlig ledarroll. (Monroe, 1998).

Skolans personal har fått utbildning via Quadricepsstiftelsen i Sverige och vi har dessutom studerat andra Monroeinspirerade skolor i Sverige. Utöver detta har vi tagit del av den kritik som riktas mot Monroe pedagogiken. Anneli Schwartz lyfter bl.a. fram att Monroeinspirerade skolor riskerar att fastna i en pedagogiskt fast struktur som kan ”beröva elever och lärare en möjlighet att mötas i ett lärande eller en diskussion”. (Schwartz, 2010).

Med stöd av ovanstående har sedan personal och skolläda utarbetat en arbetsmodell utifrån existerande förutsättningar och behov. Tanken var att skapa en egen arbetsmodell som är baserad på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta resulterade i

Masermodellen. En grundtanke i detta arbete var att skapa strukturer som gör att alla elever får möjlighet att känna sig inkluderade. Elevfokus är ett av de viktigaste områdena på skolan. Alla beslut ska föregås av frågan: ”Är detta bra för barn?” För eleverna ska det finnas struktur och tydlighet i allt från hur man uppnår målen till ett fåtal tydliga och gemensamma regler för hur man är gentemot varandra. De vuxna på skolan är förebilder och ska alltid finnas till för eleverna. Masermodellen innehåller bl.a. en femårsplan som till en början sträckte sig mellan 2009-2014 samt en gemensam lektionsmodell.

Innan lektionen börjar ställer eleverna upp på led och läraren kontrollerar att alla elever har det material med sig som de behöver för att kunna genomföra den aktuella lektionen. Läraren hälsar välkommen och möter enskilt varje elev medan de lugnt går in i klassrummet.

På tavlan finns, när eleverna kommer in i klassrummet, följande rubriker beskrivna:

- * Börja med:
- * Lektionsmål:
- * Förmåga/förmågor:
- * (Arbetsgång):
- * Utvärdering:
- * Läxa:

Lektionsmodellen har ett klart pedagogiskt syfte och medför att eleverna känner igen sig i strukturen på alla lektioner. Detta skapar tydlighet, lugn och trygghet. Det är viktigt att poängtera att modellen är själva strukturen och att lärarna i denna gemensamma struktur möter eleverna utifrån deras enskilda behov och förutsättningar samt arbetar aktivt med så kallade öppna frågeställningar som kan besvaras på olika kognitiva nivåer. Modellen synliggör lärandet och säkerställer även att alla elever uppmärksammas av sina lärare varje dag.

2. Syfte

Syftet med denna artikel är att beskriva hur vi inom ramen för en forskningscirkel studerade vad som hände i skolans korridorer i anslutning till olika lektionsstarter för att på detta sätt stärka och utveckla området ”trygghet och studiero”. Vår intention var att finna en passande metod för kontinuerliga utvecklingsarbeten som genererar nya kunskaper och erfarenheter och som kan leda till konkreta förbättringar i praktiken. Metoden som beskrivs kan även, som vi ser det, appliceras och användas vid andra enheter.

3. Metod

Detta skolutvecklingsarbete har tagit formen av en aktionsforskningsinriktad fallstudie om skolans lärandemiljö utifrån bedömningsområdet ”Trygghet och studiero”. Typiskt för en aktionsinriktad fallstudie är att man ofta genom forskning fokuserar på ett enda eller några få fall som man studerar djupgående för att få så detaljerade och tydliga kunskaper som möjligt rörande ett visst fenomen (Merriam, 1994). Därefter genomförs noggrant planerade åtgärder i syfte att reducera de missförhållanden som givits vid handen i nära samband med en analys av den förändringsprocess som framkommer och dess effekter på verksamheten.

Under ht 2012 startades en forskningscirkel vid vår enhet under ledning av två forskare från Högskolan Dalarna. Gruppen bestod, utöver de båda forskarna, av sex personer från enheten - fyra pedagoger, rektor och biträdande rektor - samt en extern pedagog. Syftet med forskningscirkeln var att skapa möjligheter för att, i det egna vardagsarbetet, kunna initiera förändringsprocesser som kan studeras och korrigeras samtidigt som de äger rum. Forskningscirkelns ambition var att både förbättra verksamheten och samtidigt utveckla ny och handlingsrelevant kunskap.

Deltagarna i forskningscirkeln fick varje månad läsa gemensamt vald litteratur, skriva reflektionsprotokoll och därefter träffas för att diskutera och lyfta olika frågeställningar som kunde kopplas till den egna verksamheten. Parallellt med litteraturstudierna utfördes även mikrostudier i den egna verksamheten. Som en del i vårt arbete, för att säkra ”trygghet och studiero” vid vår enhet, valde vi att genom observationer studera miljön i skolans korridorer.

Under våren 2013 påbörjades observationerna i skolans korridorer i anslutning till olika lektionsstarter. Den observationsmall (se bilaga) som utarbetades fick inledningsvis revideras ett antal gånger för att de data som intresserade oss på ett tydligt sätt skulle kunna belysas. Observationerna avsåg till största delen en och samma klass samt de olika grupperingar som denna klass var indelad i. Detta beslut grundade sig på vårt behov av en tydlig avgränsning av studiens innehåll.

Observationerna riktades mot:

- * Korridorssmiljön innan lektionsstart
- * Hur ledet utanför lektionssalen ser ut innan lektionsstart
- * Mötet lärare-elev
- * Om det finns en ”börja med-uppgift” beskriven på tavlan
- * Eventuella sena ankomster
- * Om elever avviker från lektionen – och om detta sker; när och varför?

* Övriga faktorer i anslutning till korridor/klassrum som påverkar studieron under studerad lektionstid, exempelvis att elever från andra klasser öppnar klassrumsdörren.

Som hjälp i vår tolkning av resultatet belyser Henriksson (2009, s. 15) frågeformuleringar som ständigt bör finnas med oss för att belysa vårt handlande och konsekvenserna av detta:

Vad är det som sker i det som synes ske?

Varför sker just detta?

Hur kan något annat ske?

Utan att beakta ovanstående frågor är det mindre troligt att vi vuxna utvecklar vår förmåga att möta barnen/ungdomarna på ett inkluderande sätt som stärker dem som individer, vilket bidrar till att de utvecklas som människor. Dessutom är dessa frågeställningar av stor vikt att bära med sig i studier som denna.

Observationerna gjordes utan att eleverna i förväg kände till vårt syfte med studien.

Anledningen till detta var just att vi ville se hur korridormiljön såg ut i verkligheten innan utvecklingsarbetet tog sin början. De elever som tog kontakt med oss i korridoren och frågade om vår närvaro informerades om att vi studerade korridormiljön. Personer som ingick i vår studie har avidentifierats.

4. Huvuddel

4.1 Resultat

I detta avsnitt redovisas de iakttagelser som gjordes genom de tolv observationer som genomfördes kopplat till arbetsmiljön i och utanför klassrummet.

Korridormiljön innan lektionsstart

De allra flesta elever kom i tid och hade material med sig till den aktuella lektionen. Beroende på tidpunkt på dagen, vilken veckodag det var samt vilken lektion som hade föregått eller följde observationen kunde vi konstatera skillnader i elevernas beteende. De flesta elever stod och pratade med varandra, men vid några tillfällen var elever högljudda och ”skojbråkade”.

Hur ledet utanför lektionssalen ser ut innan lektionsstart

Eleverna ställde, med få undantag, alltid upp sig på led utanför klassrummet när läraren kom till klassrummet. Då någon elev inte stod i ledet eller stod och pratade med en kamrat var ett påpekande från läraren tillräckligt för att eleven skulle rikta sin uppmärksamhet mot läraren och den kommande lektionen.

Mötet lärare-elev

De aktuella lärarna tog emot eleverna utanför klassrummet och de hälsade på var och en och påminde eleverna om vad de förväntade sig av dem när de kom in i klassrummet. Vi upplevde att lärarna och eleverna var måna om att få ögonkontakt med varandra. Några elever kom utan material och fick därför gå tillbaka till skåpet för att hämta det som saknades innan de släpptes in i klassrummet. Två elever sågs sakna material vid flertalet lektionstillfällen.

Om det finns en ”börja med-uppgift” beskriven på tavlan

I de allra flesta fall fanns det en ”börja med-uppgift” på tavlan i de observerade klassrummen. I de fall där detta inte var fallet menade läraren och eleverna att detta var ett undantag och att lektionsmodellen brukade följas.

Sena ankomster

De elever som kom sent till lektionen tillfrågades om varför de var sena varpå de gick in i lektionssalen. Det kunde snabbt konstateras att det var samma elever som kom sent till flertalet lektioner och anledningen var ofta att de hade glömt tiden eller hade blivit sena från en tidigare aktivitet.

När och varför avviker elever från lektionen?

Med all tydlighet framkom att många elever satte i system att lämna lektionssalen under pågående lektion för att, enligt eleveras egen utsago, gå på toaletten eller hämta saknat material till undervisningen. I vissa fall förekom detta av samma elever och under flertalet tillfällen under en och samma lektion. Vi såg även att elever lämnade klassrummet för att hämta material trots att läraren hade kontrollerat detta i ledet utanför salen. Vi observerade en elev som lämnade klassrummet vid flertalet tillfällen och sågs till synes planlöst vandra omkring i skolans korridor för att efter cirka tio minuter återkomma till lektionen.

4.2 Diskussion

Syftet med den här artikeln har varit att beskriva vad som hände i skolans korridorer i anslutning till olika lektionsstarter för att på så sätt stärka och utveckla området ”trygghet och studiero” där Maserskolan fått kritik från Skolinspektionen hösten 2010. Ett annat syfte var att utveckla en metod som kan generera nya kunskaper och erfarenheter och som kan leda till konkreta förbättringar i praktiken.

Vilken betydelse har vad som sker i skolans korridorer för att utveckla trygghet och studiero?

Innan studien påbörjades trodde vi att vi skulle kunna se ett samband mellan korridorssmiljön och studieron i klassrummet, d.v.s. att en orolig rastmiljö tas med in på lektionen. Vi kunde dock inte konstatera något sådant tydligt samband. Vi menar att vår lektionsmodell, med en tydlig start av lektionen, har en lugnande inverkan på eleverna.

Tidigt framkom att de allra flesta elever kom i tid, att lektionsmodellen följdes samt att ledet och mötet lärare-elev fungerade väl. Dock framkom det att många elever lämnade lektionssalen under pågående lektion varpå studien även kom att utformas till att ta kontakt med de aktuella eleverna för att ta reda på orsaken till att de avvek.

Under våren 2013 framkom det, med hjälp av denna studie, mycket tydligt att många elever satte i system att lämna lektionerna enligt ovan. Under denna period genomfördes bl.a. mycket av skolans undervisning i några ämnen på så sätt att två lärare delade på ansvaret för de gemensamma grupperna. Detta innebar att de två lärarna hade en stor grupp tillsammans som de delade mellan sig i olika konstellationer utifrån lektionens syfte och elevernas behov. Här framkom det att vissa elever utnyttjade detta genom att ”vandrade runt” mellan grupperna. Dessutom använder sig skolan av flertalet grupperingar inom skolans ämnen, vilket vissa av eleverna visade sig utnyttja på ett negativt sätt. Vi kunde konstatera att vissa elever endast använde en liten del av lektionstiden till studier. De nyttjade istället tiden till att gå mellan de arbetande grupperna - till biblioteket eller till datasalen - för att på detta sätt få lärarna att tro att de arbetade ”någon annanstans” än i det aktuella klassrummet.

Tydliga mönster framträdde beträffande elevers avvikande från lektioner, kopplat till de grupper och lektionssalar som vi studerade. I anslutning till att detta uppmärksammades vidtogs omgående åtgärder – bl.a. att frågan aktualiserades på skolans gemensamma arbetsplatsträffar och diskuterats inom personalgruppen. Vi har även haft elevvårdsmöten, samtal med elever, lärare och/eller vårdnadshavare. Som ett försök att bryta de negativa mönster som identifierats gjordes inför höstterminen en del omorganisationer, till exempel byte av klassrum för några lärare, klassbyten för en del elever, några lärarbyten samt en omstrukturering vad gäller lektionslängd och lektionssalar.

I och med denna studie har problemet med elever som kommer och går under lektionstid aktualiserats och vi har därmed blivit bättre på att arbeta förebyggande för att motverka dessa ”negativa val” från elevernas sida. De elevvårdsmöten som genomförts har fått effekt. Till exempel har en elev som tidigare ofta under lektionstid befann sig på andra ställen än i klassrummet ”fångats upp”. Det är dock fortfarande en del arbete kvar för att helt komma till rätta med problemet. Vi måste kontinuerligt arbeta för att motivera

våra elever att inse vikten av att gå i skolan och att vara aktivt deltagande under samtliga lektioner. Många av våra elever uttrycker att de inte har möjlighet till så mycket samvaro med kamrater på fritiden varpå vi drar slutsatsen att den sociala rastmiljön i skolan i vissa fall upplevs som mer intressant och viktig än själva skolarbetet. Ett utvecklingsområde för oss och för kommunen anser vi därför vara att satsa på positiva och organiserade aktiviteter i skolan efter skoldagens slut.

Den klass och de grupper som studerades under denna period har utvecklats mycket under denna process, bl.a. tack vare att vi lyckades belysa hur det verkligen såg ut under de pågående lektionerna och därför kunde möta denna utmaning mer medvetet. Klassens mentor har gjort ett omfattande arbete genom att arbeta med sociala aktiviteter efter skoltid tillsammans med både elever och vårdnadshavare. Klassen har kommit att bli en väl fungerande grupp med ökad sammanhållning samt god studiemotivation och högre grad av ansvarstagande. Studier som denna kommer därför även fortsättningsvis att vara en del i Maserskolans kontinuerliga utvecklingsarbete.

Fungerar en forskningscirkel som "skolutvecklingsverkstad"?

Den här studien visar hur man, inom forskningscirkelns ram, på ett effektivt sätt kan beforska sin egen verksamhet och upptäcka områden som behöver utvecklas och stärkas. Vi som arbetar inom skolans värld måste alltid bära med oss den öppna frågan om hur eleven tänker och upplever sin skolsituation. I näst intill samtliga fall finns det förklaringar till varför eleven väljer ett oönskat beteende och avviker från en lektion. Det kan till exempel handla om

toalettbesök eller att eleven saknar material till lektionen. Det kan vidare vara så att eleven har svårigheter inom ämnet och då inte vill riskera att misslyckas. Eleven kan ha svårigheter med socialt samspel, ha låg självkänsla eller sakna tillit till vuxenvärlden. Det kan även bero på socialt mående, såväl tillfälliga svackor som problem av mer allvarlig art.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att vi genom arbetet med forskningscirkeln fått ett nytt verktyg för att studera och förbättra vår verksamhet. Att göra systematiska observationer kan visa på många intressanta saker som vi annars inte lägger märke till. Vi ser också vikten av att fortsätta arbetet med att involvera all personal i detta utvecklingsarbete för att det ska få god genomslagskraft.

5. Bilaga

Observation – ”trygghet och studiero”

Datum:			
Tid:			
Ämne:			
Sal:			
Innan lektionen: (Korridorssmiljön, väntan på lärare, hur ser ledet ut, mötet lärare-elev, hur lång tid tar det, finns startblock, ex sena ankomster, avviker elev/er från lektionen etc)			
Namn:	Ut kl:	In kl:	Förklaring:

6. Referenser

Aspelin, J. (2010) *Sociala relationer och pedagogiskt ansvar*. Malmö: Gleerups.

Bohlin, B. (2008) *Quadricepsprogrammet – En framgångsrik skola*. Göteborg: Quadricepsstiftelsen.

Henriksson, C. (2009) *Klassrumsflyktingar – Pedagogiska situationer och relationer i Klassrummet*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nilholm, C & Göransson, K. (2013) *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen?* Forsknings- och utvecklingsrapport om Inkluderande undervisning: Specialpedagogiska skolmyndigheten

Merriam, S B. (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Monroe, L. (1998) *Våga leda i skolan*. Stockholm: Natur och kultur.

Schwartz, A. (2010) *Att ”nollställa bakgrunder” för en effektiv skola*. Utbildning och demokrati, vol 19, Nr 1:45-62

Söderberg, H. (1990) *Doktor Glas*. Oslo: Norbok a.s, Oslo/Gjøvik.

